

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.57>

СУТНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ АДВОКАТУРИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

Бисага Ю.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Бисага Ю.М. Сутність та соціальне призначення адвокатури: порівняльно-правовий дискурс.

Адвокація походить від латинського *advocare*, що означає особу, до якої звертаються, коли потрібна допомога. У середні віки *advocatus*, як правило, діяв як представник феодального правителя або установи, наприклад місцевого абатства. У міру розвитку суспільства змінювалася і концепція адвокатури. На сьогодні адвокати все ще має те ж саме значення – особа, покликана виступати за іншу, але замість того, щоб бути речником чи законним представником могутнього правителя чи церкви, сучасні адвокати зазвичай відстоюють або захищають конкретні інтереси та права.

Основним Законом країни у статті 59 проголошено догматичну ідею, яка полягає у гарантуванні кожному громадянину, виключаючи будь-які прояви дискримінації право на професійну правничу допомогу. Своєю чергою, зосередження соціальної спрямованості адвокатури простежується у статті 131 з прим. 2, котра виключне право на представлення суспільних інтересів в суді, а також захист від кримінального обвинувачення делегує адвокатурі. Своєю чергою, функціональне призначення адвокатури, як єдиної, незалежної, професійної, правозахисної інституції, що полягає у захисті прав, свобод та законних інтересів осіб, реалізується на закріплених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Розвиток правової держави неможливий без належного функціонування правових інститутів, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод людини. Про демократичність адвокатури свідчать в першу чергу, обсяг професійних прав адвокатів та їх обов'язків, ступінь незалежності, гарантії здійснення адвокатської професії, надання правової допомоги громадянам, професіоналізм і доступність правових інструментів, дотримання в процесі провадження діяльності прав людини. Відтак, на даному етапі розвитку науки конституційно-

го права надзвичайно актуальним та доцільним є дослідження сутності та соціальної ролі адвоката в житті громадянського суспільства, що важливо, крізь призму положень національного та зарубіжного концепту.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, професійна правнича допомога, захист прав, свобод та інтересів осіб, правова держава, громадянське суспільство.

Byshaha Yu. The essence and social purpose of advocacy: a comparative legal discourse.

Advocacy comes from the latin word *advocare*, which means a person who is turned to when help is needed. In the Middle Ages, an *advocatus* usually acted as a representative of a feudal lord or an institution, such as a local abbey. As society developed, the concept of advocacy also changed. Today, advocacy still has the same meaning - a person called to advocate for another, but instead of being the spokesman or legal representative of a powerful ruler or church, modern advocates usually advocate or defend specific interests and rights.

Article 59 of the Basic Law of the country proclaims a dogmatic idea, which consists in guaranteeing every citizen, excluding any manifestation of discrimination, the right to professional legal assistance. In turn, the concentration of the social orientation of the legal profession can be traced in Article 131 with note 2, which delegates the exclusive right to represent public interests in court, as well as defense against criminal charges, to the bar. In turn, the functional purpose of the advocacy as a single, independent, professional, human rights institution, which consists in the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals, is implemented on the principles of the rule of law, legality, independence enshrined in the Law of Ukraine «On Advocacy and Advocacy», confidentiality and avoidance of conflict of interest.

The development of the rule of law is impossible without the proper functioning of legal institutions

whose activities are aimed at protecting human rights and freedoms. First of all, the scope of the professional rights of lawyers and their duties, the degree of independence, the guarantees of practicing the legal profession, the provision of legal assistance to citizens, the professionalism and availability of legal tools, and the observance of human rights in the process of carrying out activities testify to the democracy of the legal profession. Therefore, at this stage of the development of the science of constitutional law, it is extremely relevant and expedient to study the essence and social role of a lawyer in the life of civil society, which is important, through the prism of the provisions of the national and foreign concepts.

Key words: advocate, advocacy, professional legal assistance, protection of rights, freedoms and interests of individuals, rule of law, civil society.

Постановка проблеми. Серед однієї із парадигмальних засад побудови незалежної, демократичної та правової держави, розвитку ідейних засад громадянського суспільства, виступає інститут адвокатури із своїм головним функціональним призначенням – захистом та представництвом прав, свобод та інтересів осіб. Майже весь масив міжнародно-правової бази, починаючи із догматичної Загальної декларації прав людини і громадянина [1] та закінчуючи профільними Основними положеннями про роль адвокатів [2], зосереджують в собі питання регулювання надання правової допомоги, гарантій та правового статусу адвокатських інституцій. Як відомо індексом демократичності країн слугує ступінь розвиненості інституту адвокатури. Додамо, що адвокатура України завдяки збереженню власної незалежності та самоврядності в процесі провадження професійної правничої діяльності привносить вагому частку до загального показника індексу.

Стан дослідження проблеми. Слід відмітити, що на даний час серед науковців не зосереджується єдиного підходу щодо розуміння концепту «правової держави», «громадянського суспільства», місця адвокатури в складі правової держави чи громадянського суспільства як соціальної одиниці. Однак, погоджуємось з підходом шановного професора А. Колодія, який стверджує, що парадигма правової держави полягає у побудові такої суверенної, політико-територіальної організації влади, яка реалізується та функціонує в громадянському суспільстві на основі соціально-урівненого права та в якій, на думку вченого, реально забезпечується здійснення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та масиву громадянсько-

го суспільства в цілому, де держава на рівні з людиною несуть взаємну відповідальність відповідно до вимог нормативно-правового листка [3, с. 15].

Звідси, **метою статті** виступає з'ясування сутності та соціального призначення адвокатури, окреслення її місця в житті суспільства.

Виклад основного матеріалу. Правова опіка громадян, що в першу чергу включає наявність надійних інструментів захисту прав та законних інтересів громадян за твердженням Т. Вільчик є однією із парадигмальних ознак, які характеризують правову державу, в якій регламентована діяльність адвокатської інституції набуває специфічного покликання із провадження правничої допомоги. Як справедливо зазначає науковиця, саме адвокатура, завдяки особливостям своєї правової природи продукує гармонійне формування та успішне функціонування таких феноменів, як правова держава та громадянське суспільство [4, с. 244, 248].

Згідно положень Конституції України, а саме ст. 3, одним із провідних зобов'язань держави являється утвердження та забезпечення прав, свобод та інтересів осіб. Правовий каталог прав людини та їх гарантійна складова визначають зміст та спрямованість державної політики, в межах якої держава є відповідальною перед людиною.

Правопоняття «особа» в науці конституційного права посідає особливе становище, позиціонується найвищою соціальною цінністю, що відіграє вирішальну роль у матеріальній, політичній та соціальній сферах. Відтак, головна функціональна спрямованість адвокатури саме на захист прав та інтересів осіб якраз і породжує тісний та нерозривний зв'язок між категоріями правової держави, громадянського суспільства та адвокатури.

Звертаючись до положень профільного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» трактування адвокатури зосереджується у вигляді недержавної самоврядної інституції, що гарантує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [5].

Так, О.Г. Яновська є прихильником дуалістичної теорії, згідно якої громадський характер адвокатури проявляється у тому, що, реалізуючи будь-яку правову допомогу, адвокат відстоює справедливість, відновлює порушене право. Останнє на думку вченої являється невідчужним елементом, ключовою основою суспільного устрою. Разом з цим діяльність адвокатури містить в собі нотки державного характеру також, позаяк остання, як елемент

політичної системи виконує функцію особливої державної цінності – захищає права й законні інтереси громадян [6, с. 109].

Цінною є позиція В.В. Нікітченка, який висуває теорію, що єдиними справедливими умовами існування адвокатури є такі, як:

- 1) наявність істинного предмету правового регулювання, а саме – захисту приватних інтересів,
- 2) існування носіїв таких інтересів.

Автор відмічає, що незалежність адвокатури від держави має слугувати ключовим фактором існування правозахисної інституції та пропорційною і необхідною умовою довіри суспільного сектору в захисті його прав. У той же час, при провадженні професійної правничої допомоги адвокатами, разом із захистом приватного інтересу, захищається також сегмент публічного інтересу суспільства. Відтак, юридична діяльність з боку адвокатури розглядається як одна із принципових гарантій захисту та представництва прав особи, що реалізується за допомогою співпраці громадянського суспільства з одного боку, та держави – з другого [7, с. 5].

Відмітимо, що наука конституційного права є надзвичайно багатоманітною на різноманітні підходи та концепції, які різняться за своєю суттю, що є неабияким позитивом, позаяк дозволяє довести істинність конкретного явища. Так, в даному випадку цінним для правового аналізу є також підхід пана М. Андріянова, який в межах власного дисертаційного дослідження висуває концепцію, згідно з якою інститут адвокатури в межах свого стану не являється складовою ні громадянського суспільства, а ні держави, натомість, остання забезпечує між ними комунікативні взаємозв'язки [8, с. 9].

Зазначимо, що ми поділяємо підхід, який склався в наці конституційного права, за яким адвокатура є недержавною самоврядною інституцією громадянського суспільства із зосередженням інтересів на приватно-правових та публічних сферах суспільних взаємовідносин.

Отже, провівши детальну конституційно-правову характеристику сутності інституту адвокатури, його взаємозв'язків з інститутами держави та громадянського суспільства, розкриємо наступні складові елементи, які свідчать про соціальну спрямованість інституту адвокатури. В першу чергу, відмітимо, що згідно положень законодавства «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», серед ключових видів адвокатської діяльності зосереджуються такі, як: надання правової допомоги, складення різного роду процесуальних документів, захист прав, свобод та інтересів осіб, які перебувають під слідством, представництво інтересів фізичних та юридичних осіб в судах, представництво

державних інтересів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в міжнародних судових органах та інші [5].

А.С. Нерсесян соціальну спрямованість адвокатури вбачає у існуванні таких складових, як:

- 1) реституційна складова, котра полягає у поверненні до того стану правовідносин, який існував до правопорушення, та
- 2) репресивна складова, що передбачає накладення певних обтяжень на сторону, яка призвела до виникнення порушення природного стану речей.

Відтак, соціальна функція адвокатури полягає у професійному представництві інтересів громадянського суспільства в розрізі правосуддя та іншої публічної діяльності державного сектору та муніципальної влади із врегулювання соціальних суперечок з метою запобігання порушення прав, свобод та інтересів осіб та повернення до природного стану речей [9, с. 288].

Висновки. Отже, серед ключових функцій соціальної спрямованості адвокатури можемо виділити:

- *посередницька функція* – полягає в відносинах посередництва, що складаються в процесі діяльності між адвокатурою, громадянським суспільством та державою;
- *відновлюючо-представницька функції* – спектр дії якого полягає у відновленні порушених прав, свобод та інтересів клієнта, поверненні до правового становища, яке існувало до правопорушення та представлення інтересів клієнтів в судовому порядку;
- *інформаційна функція* – провадження адвокатурою просвітницької діяльності в рядах громадянського суспільства з метою доведення до громадян правової інформації та підвищення рівня правової культури держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. *Голос України*. 2008. № 236.
2. Основні положення про роль адвокатів від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_835 (дата звернення 01.12.2022 р.).
3. Колодій А. Громадянське суспільство та права держава: проблеми і шляхи розбудови. *Право України*. № 17. 2010. С. 12–17.
4. Вільчик Т. Адвокатура та громадянське суспільство у правовій державі. *Право України*. № 11. 2014. С. 243–250

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
6. Яновська О.Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2015. С. 108–113.
7. Нікітченко В.В. Основна роль та завдання адвокатури як правозахисної організації. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2017. С. 3–6.
8. Андріянов М.В. Громадянське суспільство як сфера інституціоналізації адвокатури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. СПб., 2006. 24 с.
9. Нерсисян А.С. Соціальна функція адвокатури як невід'ємного елементу правосуддя в демократичному суспільстві. *Часопис Київського університету права*. № 2. 2014. С. 287–290.